

Dus Romontschs : apostels dalla caritad

Autor(en): **Camartin, Florentina / Maissen, Felici**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **70 (1985)**

Heft 24

PDF erstellt am: **09.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881717>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Dus Romontschs, apostels dalla caritad

Introducziun

da sora Florentina Camartin

Ei para dad esser ina lescha naturala che forzas dil medem spért sentaupan bugen, era sch'ellas ston surventscher distanzas e difficultads. Aschia capeta ei beinsavens, che carstgauns, ch'ei empleni dils medems ideals vegnan ensemen e ch'els, schegie tochen dacheu jasters in a l'auter, emprendan d'appreziar e d'encuraschar in l'auter. Quei ei era stau il cass denter ils dus gronds apostels dalla caritad e fundaturs dallas claustras: quella da Glion e quella da Menzingen ed Ingenbohl, numnadamain sur Gion Fidel Depuoz e pader Theodosius Florentini. Igl onn 1860 ei sur Gion Fidel Depuoz daventaus spiritual digl uestgiu. Senza dubi ha el giu da conversar cun siu emprem superiuor a Cuera ch'era lu il vicari general: pader Theodosius Florentini. Plinavon ei Depuoz staus professer al seminari da spirituals a Cuera, aschia ch'el ha fetg probabel giu vinavon contact cun pader Theodosius. Igl ei zun evident con parentadas lur ideas e lur iniziativas ein stadas. Omisdus ein seconsumai el fiug dalla carezia per Diu e per ils carstgauns ed ein morts, in diesch onns avon che l'auter, omisdus amiez lur activitad schi vasta ella vegliadetgna da strusch 57 respectivamein 58 onns.

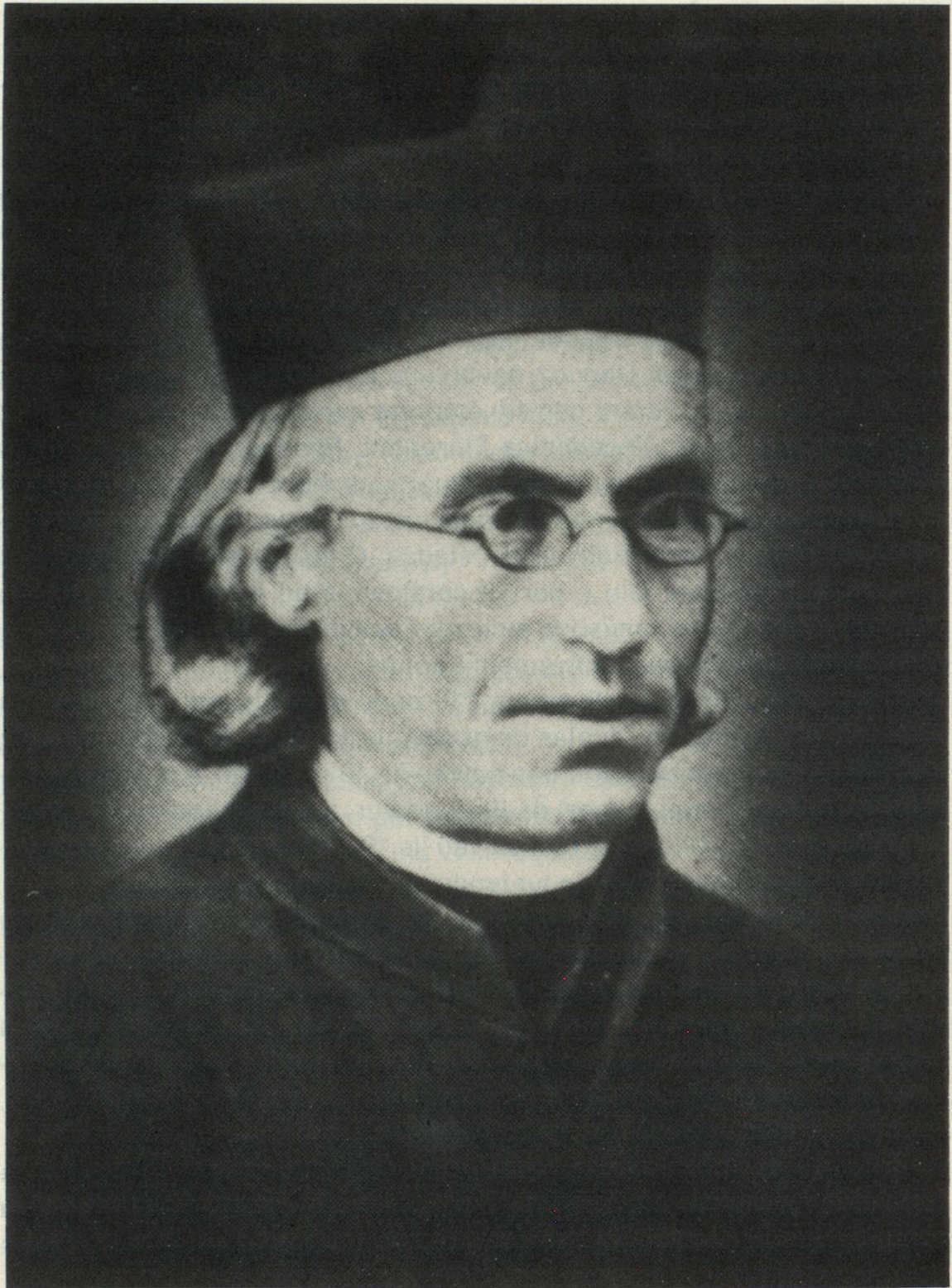
Uonn, suenter 120 respectivamein 110 onns dapi lur mort, seregordan oravontut las feglias spiritualas da quels dus apostels. Igl ei las soras da Menzingen ed Ingenbohl che han salvau ils 15 da fevrer il di commemorativ da 120 onns dapi la mort da lur fundatur, pader Theodosius Florentini e las soras da Glion che han salvau ils 19 da fevrer il di commemorativ da 110 onns dapi la mort da lur fundatur, sur Gion Fidel Depuoz.

Sfegliand ellas biografias da quella duas grondas personalitads sun jeu stada fetg impressiunada con parentadas ch'ellas ein stadas en lur partertgar e luvrar. Aschibein sco ins duei festivar las fiastas cu ellas crodan, aschibein duein ins era adina puspei seregurdar da personalitads che ein sefatgas meriteivlas per biars. Perquei hai jeu supplicau sur Felici Maissen d'astgar publicar sia lavur davart dr. Gion Fidel Depuoz, ch'el ha giu fatg pil Radio Romontsch (06-05-84).

Sco «feglia spirituala» da l'auter apiestel dalla caritad, medemamein in grischun romontsch, pader Theodosius Florentini e sco purtadra da siu num, selubeschel jeu da presentar quella personalitad dinamica en in secund artechel.

Sur dr. Gion Fidel Depuoz (1817–1875)

da sur Felici Maissen

Dalla spunda sulegriva dil marcau da Glion salidan ils mirs dils baghetgs novs dalla claustra dalla congregaziun dallas soras dominicanas. Entran ins dil portal principal, sche croda igl egl spert sin ina harta cul maletg dil fundatur cun sia urdadira marcanta. Ella tradescha energia ed exprima intelligenza e buontad enina. Igl ei il spiritual sursilvan dr. Gion Fidel Depuoz. – Igl um da gronda savida e scolaziun, che veva perdegau e fatg missiuns en bia tiaras dall'Europa e schizun ell'America e quei en endisch lungatgs, tuorna cun sia immensa experientscha, ella fluriziun da sia carriera ed els megliers onns da sia veta, anavos en sia stretga patria per survir a ses cumpatriots, sco ver apiestel dalla caritad, cun instituziuns da cuminetel, veva sia vasta egliada gie tscharniu da lunsch naven ils gronds basegns da sia atgna glied ella patria. Questa intenziun suletta, senza l'ovra e senza aspects sin success ni disdida, ei gia gronda e nobla e quenta avon Diu.

Siu origin

Croda il num da schlatteina Depuoz, sche meina el ins era immediat al liug da quella schlatta, a Siat. Leu ein ils Depuoz da vegl enneu da casa. D'origin denton vegnan ils Depuoz da Ruschein. Leu cumpara quei num gia ils 1377, a Siat sil pli tard entuorn la mesadad dil 17avel tschentaner. En quella famiglia gia fastiseschan ins certs tratgs che caracterisavan la veta da sur Gion Fidel: In tratg viers il lontan e grond, ina certa disciplina militar e rigurusadad, ton anovians sco ella veta spirituala. – Il basat, Simon Depuoz era staus bandierel en survetschs militars franzos. Dus frars Depuoz, Bistgaun e Casper, probabel frars dil tat, eran emigrai en Tiaratudestga, a Camberg, nua ch'ei eran vegni si da tgau. Bistgaun sto esser staus ina capacitad, damai ch'el ei daventaus «schultheiss», burgameister ni cau da quei marcau e veva germanisau siu num Depuoz en Dabutz. In auter frar fuva gesuit. Il tat, scarvon Gion Fidel era in pur beinstont e marcadont, in che capeva denton da buca sespiarder en caussas materialas, mobein era da conservar religiusadad cartenta e da survir a ses vegnentsuenter sco bien exempel. Siu fegl, il bab da sur Gion Fidel, mistral Murezi Simon, veva maridau Mariuschla Weckher dad Andiastr. Dad el stat ei en in necrolog: «Mai vesevan ins el pli premuraus che cura ch'ei setractava d'impedir dispetas e da defender dretg e justia. El ei staus in ferm sustegn da sia vischnaunca e dils paupers, in prudent cusigliader ed in tarlichont exempel da viva cardientscha e da pietad cristiana.» Ils consorts han giu 8 affons, dils quals dus ein morts da pign, ina

feglia da 19 onns. La mumma ei morta che Gion Fidel veva mo 9 onns. Il feagl vegl ei igl aunc oz buca emblidau inschignier Giusep Cristian Depuoz, morts 1882 e che veva fatg divers projects per straduns alpins e denter auter era in tal per il plan dalla viafier dil Lucmagn. El ha giu testamentau divers legats en favur da pleiv e vischnaunca da Siat. Il secund feagl, Simon, che veva fatg il gimnasi e studiau lu il dretg all'universidad da Tübingen e da Bonn, ei lu vegnius mistral e deputau. Nus vegnin tier sur Gion Fidel. Quel ei ius ella scola dil vitg ch'era lu aunc primitiva e vegneva dada dil plevon. Lu ha el aunc giu zatgei instrucziun a Pasqual tier in parent che deva leu scola. Silsuenter ha el frequentau il gimnasi a S. Pieder ed a Puntina e la filosofia a Vienna. Igl atun 1840 eis el entraus el noviziat tiels gesuits a Brig e suenter dus onns, igl october 1842, ha el fatg leu ils vuts sempels, e concludiu il gimnasi a Brig e la filosofia a Friburg.

Emprem engaschi

Igl onn tempestiv 1847 vegn cun l'uiara separatista, ils gesuits vegnan scatschai ed il frar Depuoz sto era fugir tochen Chambéry el reginavel da Sardinia/Piemont. Mo gia la suandonta primavera sesaulza era cheu in cumbat encunter claustras e gesuits ed ils students e novizs ston fugir e vegnan quella ga per segirezia spedi ell'America, els Stadis Uni, e cun els era frar Depuoz, il mars 1848. Ed ussa entscheiva per Gion Fidel Depuoz gliez malruaus che characterisescha per 20 onns sia veta e che catscha el d'ina tiara a l'autra. Il zercladur 1848 repren el ses studis teologics al collegi dils gesuits a Georgtown (Maryland) e dat dasperas aunc hebraic a ses confrars, franzos al gimnasi e ductrina ad affons. 1850 ha el finiu ses studis, vegn en Belgia pil davos examen, il schinum nau terziat e vegn lura ordinaus spiritual a Löwen il settember 1851. Ussa vegn el cuninaga numnaus sutprefect en in collegi a Lüttich, nua ch'el muossa era engles. 1852 vegn el tarmess en Tiaratudestga, a Münster, nua ch'el lavura treis onns ella pastoraziun e nua ch'el fa pliras missiuns per la Germania entuorn. E gia suonda in clom ell'Italia. Da 1856–59 sesanfla pader Gion Fidel a Padua el collegi Fagnani, nua ch'el muossa tudestg e segida ella pastoraziun. 1859, dallas battaglia sanguinusas denter l'Austria e l'Italia, nua ch'el ha era viu la horrur dil camp da battaglia da Solferino, assista el alla schuldada moribunda, ligia plagas e fa da samaritan: enzatgei che corrispunda ton a siu esser. Finida l'uiara serenda el a Ragusa en Dalmazia tier in pievel serbocroat, en in institut, empren leu en

cuort temps in niev lungatg e dat scola. En tut dominava el buca meins che endisch lungatgs.

Ina greva decisiun

Da quei temps semadira enten pader Gion Fidel la resoluziun da bandunar igl uorden dils gesuits. Ei sto esser stau in grev cumbat ussa suenter 20 onns ella regla da s. Ignazi. Mo el carteva dad udir il clom da Diu, el era prompts da suandar el. Il matg 1860 ha el dumandau il general digl uorden per la lubientscha. Ed ils 19 da november da quei onn munta in tierm. Pader Gion Fidel Depuoz ei al spartavias. Il general ha dau la lubientscha d'extrar. El ha saviu far quei ton pli tgunsch, pertgei pader Depuoz veva mai deponiu ils vuts solemns. – Il provediment dils blessai d'uiara ed ils basegns ella patria vevan madirau enten el la voluntad da far quei che dueva vegnir fatg. Dapli san ins buca dir da quella sortida: Cheu stat ins avon in misteri d'ina olma.

Spiritual digl uestgiu

Cun ferm pass va sur Depuoz sia via. Igl uestg Florentini da Cuera (in aug da pader Theodosius Florentini) saveva da sias reconuschidas qualitats scientificas ed engascha el immediat al survetsch dalla diocesa. Sur Gion Fidel era ussa gie spiritual diocesan. Igl uestg cloma el sco professer al seminari clerical da s. Leci. Sur Depuoz supplichescha per in congedi da studi. El serenda tochen Krakau e lu a Roma all'universidad. Ils 9 da schaner 1862 gia retscheiva el dalla «Unio Sapientia» il grad da docter dalla teologia. Returnaus ella patria docescha el il dretg canonic, ei moderatur e spiritual dil seminari sco zun preziau e versau magister. Da quei temps vegn el era destinaus directur digl institut d'orfans da Schluein. E gliez auda gia tier la proxima preparaziun da si'ovra. La fin 1864, suenter biabein dus onns, surlai el ad auters mauns quella occupaziun per sesurdar a si'ovra prida en egl, pertgei veser in basegns e dar spert ed efficient agid, quei fuva siu esser.

Engaschi social

Da lezs onns gia veva sur Gion Fidel fatg diversas donaziuns, aschia en favur dil clerus sursilvan, da students basignus ed auters intents carita-

tivs, per part ord collecziuns e per part ord sia atgna facultad, era ei gie siu principi da duvrar sia rauba, che era considerabla, per igl intent, al qual Dieus vegli ch'ella vegni applicada: per far dil bien a tuts basignus. – Gia 1857, tochen ch'el era aunc egl uorden, veva el surdau al decanat sursilvan in andant capital. Cul tscheins dueigi vegnir manteniù in institut catolic d'educaziun per paupers ed orfans e per malsauns. Quei institut leva el ereger a Siat, sin in da ses beins spel vitg. La suprastanza ha opponiu per cletg. Aschia ei igl institut vegnius ord la periferia el center. Il november 1864 ha el lu cumprau a Glion a s. Clau ina casa cun iert e regress ed enzatgei prau. Ei sedumandava dad endrizzar e baghiar. Per quei intent frequenta Depuoz aunc in cuors d'economia d'in semester a Minca. Returnaus ha el surdau la direcziun dalla casa ad ina sora Francisca Lechner ch'el veva empriu d'enconuscher a Minca ed ha aunc gudignau zacontas autras scolastas ord la vischinonza. Aschia ha el prest saviu dar l'entschatta a siu institut e scret ora ella GR: «Alla scola reala a Glion vegn dau l'entschatta ils 15 da november 1865.» Mussau vegneva ei tudestg, franzos, talian e perfin engles e latin. Leutier fuva sur Gion Fidel sez el cass, ensemen aunc cun in scolast tudestg. Las buobas vegnevan era instruidas en lavurs manilas. Il diember da scolars e scolaras variava ils emprems diesch onns denter 40 e 50, dad omisduas confesiuns. Uras privatas en musica completavan l'instrucziun. Paupers ed orfans vevan instrucziun e dunsena gratuita.

Depuoz veva denton buca emblidau ils malsauns. Era cheu eis el pionier. A Cuera existeva dapi 1846 in pign spital da M. Ludwig e dapi 1850 il spital dalla Crusch da pader Theodosius Florentini. L'iniziativa privata va en quels graus in bionton ordavon a quella dil stadi. Sur Gion Fidel veva gia daditg in plan per in spital a Glion el tgau ed en sac e mava cun quel rugond e collectond en baselgia e per las casas giu la Bassa, ell'Austria ed en Tiaratudestga. 1874 eis ei stau aschi lunsch ch'el ha saviu arver «siu pign spital» ch'el sez numna plitost paupers.

Mo per la tgira e scolaziun en omisduas instituts duvrava il fundatur carstgauns da siu spért. Per quei passa el senza retard a sia davosa gronda ovra: alla fundaziun d'ina cuminonza religiosa da soras.

Il fundatur dalla congregaziun

Gia dapi l'entschatta da sia scola eran zacontas conluvreras seraspadas entuorn il fundatur e menavan ina veta comunabla. Cun precauziun avon il spért liberal anticlaustral che regeva lu en Svizra, ha el fundau

sia «Societad dalla carezia divina» cun sia emprema priura generala, sora Maria Tresa Gasteyer. Diesch onns pli tard veva Glion gia treis filialas egl exteriur: duas el Vorarlberg, a Dornbirn ed a S. Pieder ed ina a Vallendar en Tiaratudestga, cun instituts da giuvnas e tgira da malsauns. 1882 vegn il Constantineum a Cuera vitier e 1894 ei la «Societad dalla carezia divina» d'entochen ussa vegnida affiliada agl uorden da s. Dumeni.

Lavur e cumbat consumeschan las forzas

Sur Gion Fidel, il fundatur, ha giu da batter cun bia difficultads, cunzun encunter la fin da sia veta eis el vegnius cumpromitaus cun malcapient-scha e perfin cun process da dretg pervia da sia fundaziun. Quei ha ruis vid sia sanadad. El ha denton era anflau gronda stema e veneraziun da quels ch'enconuschevan el meglier. Tochen il davos mument da sia veta ha el barhau pil beinstar e survivor da sias fundaziuns. Avon che murir ha el rugau siu advocat, dr. Dedual, da defender ils interess dalla congregaziun. E quei ha quel era fatg. Sur Depuoz ha luvrau tochen treis dis avon sia mort. El veva buca cumplenu il 58 onns che la mort ha spluntau. La superiura, sora Maria Gasteyer ei s'exprimida: «Cun legria ha el mirau encunter quell'ura, perquei ch'ei era la veglia da Diu, per esser dil tut en possess da Diu.» Dus meins avon veva el scret en siu testament: «Cunquei che jeu possedel nuot, ni daners ni outra rauba e mierel dil tut paupers, sche drovel jeu negin executur dil testament, mo igl avantag dalla congregaziun.» Mo in giavisch ha el aunc exprimiu: Ch'ei vegni fatg negin priedi sin sia sepultura e negins auters cuosts cun marendas. Dueigi buc esser auter, sche seigi scret sin il sempel crap-fossa:

Cheu ruaussa la puorla dil sacerdot da Cristus, Gion Fidel de Pozzo, che ha sperau silla infinita carezia e misericordia da Diu.

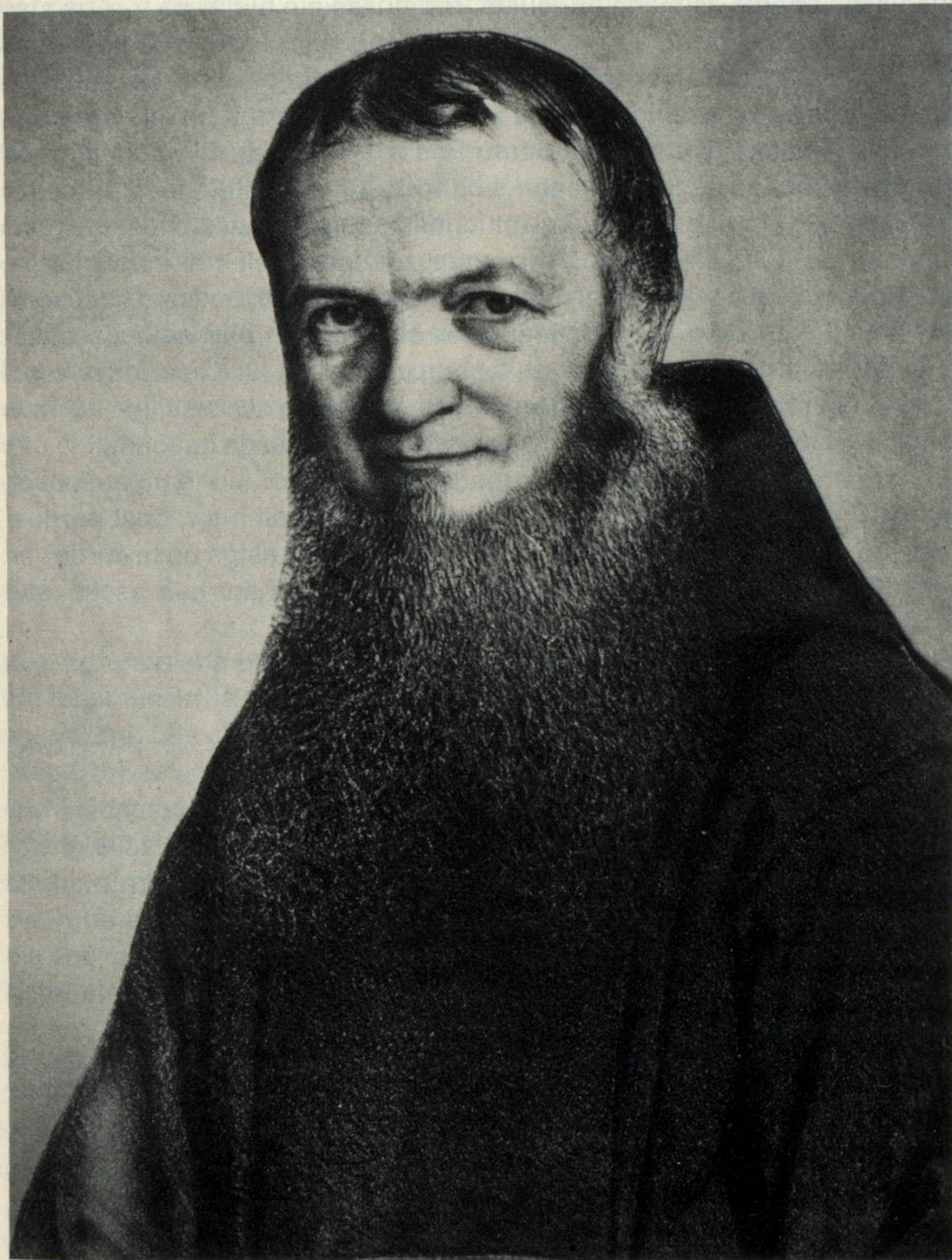
Tut las soras circumdavan il letg dil bab moribund. Ei era las 2 suenter miezdi dils 19 da fevrer 1875 ch'ina reha veta en pauper vischi mortal ei stizzata. Sut gronda participaziun dil pievel ha el anflau siu davos ruaus sil santeri da Schluein.

Il fundatur ei morts, el viva enten il Segner. Mo el viva peraschidadir era cheu sin tiara en sias ovras. El ha vuliu negin splendid monument da fossa. Mo il spital da s. Clau, la claustra cun sias filialas e las scolas e las diversas staziuns dalla congregaziun, cun tut la lavur sociala e caritativa

dallas venerablas soras dapi varga in tschentaner: Quei tut ei in pli che mo eloquent monument digl apiestel dalla caritad sursilvana, dr. Gion Fidel Depuoz. El ei staus fetg semegliants a siu contemporan, il caputschin pader Theodosius Florentini. Quel ei morts diesch onns pli baul, 1865, suenter ina veta consumada pil beinstar da carstgauns suffrents e paupers. E gest il medem onn ha sur Gion Fidel Depuoz tschentau a Glion il crap da cantun per sia preziosa ovra caritativa. – Era il num dalla Casa Depuoz a Trun mantegn cun buna raschun siu num en pia memoria.

Pader Theodosius Florentini OFM Cap.
(1808–1865)

da sora Florentina Camartin

Gia siu portret tradescha ina persunalitad fetg ferma e quei en biars risguards. E pilver, sche nus sfegliein en sias biografias p.ex. el cudisch da pader dr. Veit Gadiant «Der Caritasapostel Theodosius Florentini» (casa editura Rex, Luzern), vegnin nus pertscharts ch'igl ei bein caussa nunpusseivla da vuler descriver mo sin enzacontas paginas quella persunalitad e siu operar en moda adeguata. Ins stuess gie plidar da ton: da sias ovras da caritad, da sias stentas per la scola e sia refuorma da quella, da sias fundaziuns en favur dalla giuventetgna ed era per la generaziun attempada, ins stuess plidar da siu engaschi pils luvvers ell'industria che veva da lezs temps entschiet a flurir, ins stuess plidar dil pader sco pastur dallas olmas e sco predicatur, sco scribent e translater d'ovras religiusas, sco vicari general, sco amitg dils paupers e dils malsauns, sco fundatur da duas claustras, Menzingen ed Ingenbohl, che existan aunc oz. Sin tut quels camps eis el numnadamein staus fetg activs e quei bein-savens cun atgnas e novas ideas, ideas che han per part anflau realisaziun pér pli tard e che han salvau tochen en nos dis lur impurtonza e gestadad. Schizun leu, nua che Florentini ha giu negin success, gie schizun tragica, muossa quella aunc la forza profetica e vasta da quei um.

E gest per quei ch'el ha giu schi gronda muntada per siu temps e lunsch sur quel ora tochen viaden en nos dis e segir era pil futur, gest per quei less jeu dedicar questas lingias ad el. In tal apiestel astga buca curdar en emblidanza, quei tonpli ch'el ha relaschau in'ierta spirtala aschi reha che nus savein aunc oz guder.

Siu origin

Per saver capir in carstgaun eis ei impurtont ch'ins enconuschi siu origin. Pader Theodosius Florentini ei naschius ils 23 da matg 1808 el vitg romontsch da Müstair. Siu num da batten ei Anton Crispin. La famiglia Florentini viveva en relaziuns semplas. Gia baul miera il bab ed ei ha tucchau alla mumma da sedustar bravamein per vegnir atras cun ses sis affons. Mo cun gronda energia ha ella capiu da tener ensemen la famiglia. Il feagl vegl ei daventaus caputschin ed ha operau a Stans sco profeser ed a Baden sco magister dils novizs. Deplorablamein eis el morts gia en giuvens onns. Siu num era pader Florian.

Ses studis

Pader Theodosius scriva en siu curriculum vitae: «Enteifer miu 9avel onn han ins tarmess mei a Taufers, in liug vischinond, per ch'jeu emprendi leu il lungatg tudestg. Cun 10 onns hai jeu entschiet ad emprender latin tier pader superior (il plevon da Müstair), in caputschin, e prest sissu lu a Stans nua che miu frar pader Florian OFM Cap. era professor. Cun 14 onns sun jeu vegnius a Baden egl Aargau tier prof. Rohner e Federer ella retorica. Lu hai jeu continuau a Cuera, nua ch'jeu hai era studiau filosofia e fisica.» Bein seregurdond da certas cattavegnas en ses giuvens onns di el lu: «Sch'ils emprems studis han buca pudiu satisfar, per part muort levsenn giuvenil, per part muort munconza da survigilonza, sche ein ils studis dalla filosofia stai corunai da success.»

Regens Purtschert da Cuera ha cussegliau ad el d'entscheiver leu cul studi dalla teologia. Mo Theodosius remarca: «Las relaziuns stabilidas leu plaschevan buca a mi.» Perquei eis el serendus a Solothurn per studiar leu. «Ch'jeu savessi daventar caputschin, gliez fuva lu aunc buca dau el tgau a mi!» paleisa el vinavon. Mo el ha buca stuiu spitgar ditg sin quei clom.

Il clom

In di serenda el a Baden nua che siu frar pader Florian era satraus. «Jeu hai fatg mussar la fossa da miu frar. Leu hai jeu priu la decisiun d'entrar egl uorden dils caputschins. La viseta a quella fossa ha muntau per mei in spartavias!»

Ils 20 d'october 1825 eis el entraus a Sion. Suentar ils studis da filosofia e teologia eis el vegnius ordinaus ils 25 da november 1830 (pia cun mo 22 onns) spiritual entras igl uestg Murezi Fabian von Roten.

Emprema activiad

Beingleiti han ils superiors giu enconuschiu las capacitads da pader Theodosius e perquei han els surdau ad el il pensum da magister dils noviz. Quella funcziun ha el giu igl emprem a Solothurn e digl onn 1832 naven a Baden, nua ch'el era en medem temps era superior ni sco ins di guardian dalla claustra da caputschins e directur spiritual dalla claustra da muniessas da leu. Danovamein fa el a Baden experientschas che pro-

vocheschan siu patertgar e demanar. El sez scriva: «Duront mia dimora en quei liug hai jeu giu caschun avunda d'observar co demoralisaziun e la decadenza dalla religiusadad prendevan surmaun e jeu cartevel che omisdus mals sappien vegnir cumbatti culs medems mieds, cun ils quals els vegnevan derasai, numnadamein entras scolaziun e tgira dils paupers. Perquei erel jeu absolutamein buca cuntents cun las prestaziuns dallas claustras, quei oravontut perquei ch'ei vegneva fatg schi pauc per la scola. Jeu hai entschiet a luvrar vid in project per in pensiunat ella claustra dallas soras a Baden e hai recumandau igl engaschi dallas soras dalla misericordia el spital dil liug.» Per tals plans era il temps denton aunc buca madirs. Beingleiti ei «il guardian da Baden» staus plegaus viaden els malruaus che han entschiet a furiar en lezza cuntrada.

Il conflict

Igl onn 1834 han ils politichers digl Aargau pretendiu els schinumnai «artechels da Baden per ina Baselia naziunala» che las scolas claustralas da Muri e Wettingen vegnien serradas ed ils 13 da schaner 1841 ha il cussegl grond digl Aargau decidiu da dissolver las claustras egl Aargau, denter quellas eran las duas claustras da caputschins a Baden ed a Bremgarten, sco era quella da caputschinas «Encorunaziun da Maria» a Baden. Che pader Theodosius era buca igl um che fageva igl indifferent e resignau en tala situaziun ei bein capeivel. Pli tard ha el scret: «Jeu sun adina staus in adversari dalla revoluziun, denton, demai ch'ella veva entschiet, hai jeu giavischau ch'ils catolics mondien cun la victoria e hai pia schau perschader d'in amitg da s'interessar dils catolics el district sut digl Aargau. Dapli che quei, p.ex. encuraschament direct alla revolta ei buca succediu da mia vart.»

Igl interess «dil guardian da Baden» davart quella situaziun ha pariu suspectus allas autoritads. Perquei han ellas relaschau ils 18 da schaner 1841 in avis d'arrest. 600 francs – da lezs temps ina biala summa – eran empermess per premi a quel che pegli il pader schi prigulus. Mo quei avis d'arrest ha buca giu il success giavischau. Buns vischins ed amitgs da pader Theodosius han supplicau el da fugir ed han organisau la fugia. Mo nuidis ha el dau suenter a quei instant supplicar. El era buca igl um che temeava da dar plaid e fatg. Mo la finala ha el dau suenter. La fugia ei stada ualti dramatica. Propi co ella ei reussida ei grev da dir, damai ch'ei dat differentas versiuns da quell'interpresa. Denton, igl impurtont ei ch'el ei mitschus, pertgei el fuss per franc vegnius sentenziaus

rigurusamein a perschun e quei vess saviu esser sia ruina. Aschia eis el vegnius sentenziaus en absenza a 4 onns perschun ad Aarburg e bandischaziun perpetna dalla tiara. Quella sentenza ei lu vegnida scassada cun l'amnestia digl onn 1848.

La fugia ell'Alsazia e sia dimora a Ribeauvillé ei semussada sco in plan dalla providientscha. Cheu en siu exil ha el numnadamein empriu d'enconuscher la «Congregaziun dallas soras dalla divina providientscha». All'egida da quellas soras ha el lu era confidau las treis empremas giuvinas che eran sedeclaradas prontas da semetter sut sia direcziun gia a Baden per promover sco scolastas e sco soras las scolas elementaras els loghens dalla Svizra centrala.

Predicatur e scriptur

Suenter in temps ell'Alsazia eis ei reussiu a pader Theodosius da returnar senza vegnir enconuschius en Svizra. El vegn 1845 ad Altdorf e resta leu sco missiunari popular. El scriva cudischs d'oraziun e meditaziun, translatescha tals, p.ex. in cudisch cun damondas e rispostas pertuccont las lecziuns ed ils evangelis dallas dumengias. Quell'activitad da scriptur ha pader Theodosius mai dau si. Schizun duront ils onns da siu enorm engaschi d'apostolat ha el scret «La veta dils sogns da Diu», in'ovra en quater toms, dalla quala il spiritual e scriptur Heinrich Federer di ch'ella seigi scretta «ella savurusa viarva dil gigantic caputschin».

Il fundatur

El ha denton buca mo scret cudischs, mobein era giu quita che quels vegnien derasai e legi. Aschia ha el fundau pli tard «L'uniun catolica per la derasaziun da buns cudischs» (Katholischer Verein für die Verbreitung guter Bücher), ina sort da societad precursura all'uniun ch'ei a nus oz bein enconuschenta «Schweizer Volksbuchgemeinde» (SVB). Ad Altdorf entscheiva el era a far plans e luvrar per la fundaziun d'in institut da soras. El leva fundar ina claustra da soras digl apostolat entras educaziun e scolaziun, tgira e benefecis. El lai vegnir ad Altdorf las treis empremas candidatas: Anna Heimgartner, Walburga Mäder ed Anna Kramer. Cun brama instruescha el sez ellas davart la pratica da scola. Pauc pli tard recepescha el Katharina Scherer ch'ei lu daventada pli tard l'emprema superiura generala dad Ingenbohl.

Menzingen

Igl onn 1844 conceda Florentini sias soras scolastas al plevon da Menzingen ed ad auters plevons dil cantun Zug pil survetsch da scola. Cun quei ei il crap da fundament per la congregaziun dallas soras scolastas da Menzingen staus tschentaus. Anna Heimgartner, la sora Bernarda, ei d'entada l'emprema superiura generala.

Plevon dalla catedrala a Cuera

«D'Altdorf sun jeu vegnius 1845 a Cuera, nua ch'ins ha buca viu bugen mia vegnida», scriva pader Theodosius. Mo beingleiti ha el giu conquistau la simpatia ed ils cors dils fideivels ed il smarvegl dils adversaris. Si'activitad serestrenscheva buca sin las funcziuns en baselgia – era sche quei era ussa schizun la catedrala – na, el ei ladinamein sestentaus da procurar lavur als disoccupai, tgira als malsauns e scolaziun als affons.

Igl onn 1850 ha el cumprau «la Planaterra», ina casetta agl ur dil marcau vegl, e fundau leu 1852 cun agid da sias soras, oravontut da sora Maria Theresia Scherer, igl emprem spital dalla Crusch.

Ingenbohl

Atgnamein vess pader Theodosius bugen fundau a Cuera sia claustra da soras dalla s. Crusch en survetsch dils paupers e malsauns. Mo muort il protest da certs vischins da Cuera ha el stuiu encurir in auter liug. Igl ei reussiu ad el da comprar cun 5 francs en sac in bein puril en decadenza numnaus «Niggsche Hof» ad Ingenbohl sin in crest sur Brunnen. Leu ha el lu translocau las soras ch'eran buca «absolutamein necessarias per ils malsauns el spital a Cuera». Quella claustra ei lu sesviluppada grondamein ed era biaras Romontschas ein entradas el decuors dils onns en quella. La dislocaziun da Cuera ad Ingenbohl ei succedida igl onn 1855.

Il collegi da Sviz

Entras ils cumbats dall'uiara separatista 1847 eran era ils gesuits che menavan il collegi da Sviz vegni scatschai ed il baghetg demolius greva-

mein. Ei fuss stau pusseivel che pader Theodosius havess saviu surpren-
der quei edifeci per casa materna da sias soras egl apostolat, enstagl da
translocar quellas ad Ingenbohl. Mo el ha buca vuliu midar igl intent da
quella casa e perquei eis el s'engaschaus per quella serrond in contract,
el qual el ei s'obligaus da renovar la scola ed igl internat dil collegi. Sper
il gimnasi eran aunc previdas ina scola reala ed ina scola d'industria,
perquei ch'il «temps industrial pretenda scolas d'industria», formulescha
Florentini. Gia igl onn 1856 sa la scola nova vegnir aviarta. Igl onn 1864
ha pader Theodosius surdau il collegi da Sviz reorganisau als uestgs da
Cuera, S. Gagl e da Basilea. (Igl onn 1972 han quels lu vendiu el al can-
tun Sviz.)

Il misteri da sia personalitad

En connex cun sias experientschas en quell'interpresa ha pader Theodo-
sius remarcau: «Quellas stentas han purtau a mi amitgs nua ch'jeu ha-
vess buca spitgau, mo era inimitgs nua ch'els havessen buca astgau es-
ser.» Mo era enteifer las retschas da ses confrars eis el buca adina ve-
gnius capius. La veta d'in caputschin da lezs temps era gie buca ina veta
aschi activa, mobein plitost retratga ell'oraziun, lavur tgeua e mortifica-
ziun. Da projects apostolics s'empitschava strusch zatgi. Era vegneva la
regla franciscana interpretada savens en moda fetg stretga, aschia che
pader Theodosius valeva denter ses confrars beinsavens per il «pader
emanzipau», sur dil qual ins scurlava magari il tgau. La tenuta da pader
Theodosius era denton suverana. Quei tradescha sia devisa: «Possien
ils carstgauns dir tgei ch'els veglien, mia devisa ei: quei ch'ei basegns
dil temps, quei ei la veglia da Diu. Tgi che seconfrunta cun in basegns,
ademplescha la veglia dil Segner. Perquei vegn e sa Dieus buca schar
sias stentas senz'agid.» – Mo era pader Theodosius ha stuiu far l'expe-
rientscha ch'il Segner gida buc. Igl ei igl attestat da siu ver spért cristian
sch'el scriva: «Gida il Segner malgrad tut tuttina buc, sche seigi siu sogn
num tonaton ludaus e benedius!» En quellas pèr construcziuns ha Flo-
rentini offniau il misteri da sia personalitad: sia profunda religiosadad.

Il vicari general

1860 numna igl uestg Nicolaus Florentini, in aug da pader Theodosius, el
vicari general digl uestgiu da Cuera. Sco tal eis el sestentaus per las

pleivs ella diaspora e sefatgs meriteivels sco confundatur dall'«Uniun per la missiun interna». El ei era staus igl iniziand dil fondo dalla missiun interna.

Plinavon eis el staus in dils fundatur dalla conferenza dils uestgs svizzers. All'emprema sesida da quella a Friburg 1864 ha el fatg part representond igl uestg da Cuera. Insumma ha el giugau ina gronda rolla el moviment dallas uniuns catolicas dalla Svizra da gliez temps. Oravontut l'uniun per la promoziun dalla veta catolica, numnada «Piusverein» (fundada 1848 en consequenza dall'uiara separatista en Tiaratudestga e 1857 fundada en Svizra), ha el susteniu zun fetg (Pli tard ei quell'uniun daventada la schinumnada organisaziun «Volksverein»). Per remediar la situaziun dils catolics en Svizra (daventada aschi schliata entras ils cum-bats culturals) ha el adina puspei recumandau e susteniu uniuns per luvrers e per fumitgasas etc.

La refuorma sociala

Nua ch'el vegneva, s'interessava el da maniera speciala per la situaziun sociala dil pievel. A caschun da ses numerus viadis ha el era empiriu d'enconuscher il spért materialistic da biars signurs fabricants ed ils fretgs da quel: l'explotaziun da carstgauns entras auters carstgauns e la lavur dils giuvenils, gie, schizun d'affons e quei perfin en squadra da notg. Pader Theodosius ei segir buca staus igl inimitg da fabricas e da maschinas ed era buca dil progress el process da lavur. Mo el leva buca schar vegnir adaquella ch'il carstgaun daventi sclavs da sias maschinas e ch'ils paupers vegnien nezegiai ora dils rehns. El era per ina gesta partiziun dil gudogn e per lavur en relaziuns humanas e spért cristian. Per quei ha el proclamau siu engaschi en quei grau cun la devisa: «La cristianisaziun dallas fabricas, quei seigi nossa finamira.» En numerus loghens entscheiva el per quei cun plans temeraris. Aschia p.ex. a Faschno, a Zezras, a Thal (s. Gagl) ed ad Oberleutensdorf en Boemia. Damai che Florentini disponeva denton buca dalla gliעד qualificada per menar talas interpresas, daventan quellas per el in fiasco.

Igl idealist veva breigia da capir, daco che sias ideas selaschien buca realisar era sin quei sector cun success. Savens ha el rut il tgau daco che quei mondi buc e nuninterruttamein eis el sestentaus da far remedura. Mo amiez quei sestentar eis el vegnius surpris dalla mort.

Siu testament

Ils 13 da fevrer 1865 eis el serendius a Heiden per visitar ina fabrica. Quella sera scriva el el cudisch da casa dil dirigent dil chor viril, ch'era vegnius per dar in'ovaziun ad el, il citat da s. Augustin:

*In necessariis unitas,
in dubiis libertas,
in omnibus caritas!*

per romontsch:
*El necessari unitad,
en dubi libertad,
en tut la carezia!*

Quels plaids san vegnir considerai per siu testament spiritual, pertgei els corrispundan diltuttafatg a sia tenuta en siu engaschi ed els ein ils davos plaids ch'el ha scret. L'otra damaun numnadamein eis el vegnius tuccaus dalla daguotta dil tschurvi ed in di sissu, ils 15 da fevrer 1865 eis el morts. Treis dis pli tard eis el vegnius satraus sper la tuor dalla catedrala da Cuera. Siu monument da fossa porta l'inscripziun:

*Al niebel sacerdot,
educatur dalla giuventetgna,
amitg dils malsauns
e bab dils paupers.*

Ina greva ierta

Tgei che quella mort prematura ha muntau per biars, oravontut per las soras dallas duas claustras Menzingen ed Ingenbohl, ei strusch da s'imaginar. Mo las soras, oravontut Mumma Maria Theresia Scherer, han demussau lur fideivladad viers il fundatur cun surprender curaschusamein la grev'ierta, numnadamein ils gronds deivets caschunai entras il fiasco dallas fabricas surpridas da pader Theodosius en siu patertgar schi idealistic. Essend las soras sezzas paupras sco miurs baselgia ha quella ierta muntau per Mumma Maria Theresia e sia communitad nundumbreivels quitaus e grondas miserias. Mo ellas han buca schau stermentar e han luvrau e spargnau e pagau entochen che tut ei stau en uor-

den. Quei ei bein stau la pli pia regurdientscha ch'ellas han saviu demussar enviers lur fundatur.

Aunc oz bab encuraschont dalla congregaziun

Igl onn 1906, cu la fossa da pader Theodosius ei vegnida cavada si, han ins anflau aunc diversas restonzas dad el. Quellas han ins tschentau en in pign sarcofag d'irom e transportau ad Ingenbohl, nua ch'ins ha eregiu denter il chor e la nav dalla baselgia claustrala ina fossa nova per el. Cun l'erecziun dalla baselgia nova dallas soras d'Ingenbohl, igl onn 1969–73, han las restonzas da pader Theodosius survegniu danovamein in niev plaz. Il sarcofag d'irom sesanfla ussa el mir gest avon l'entrada per las soras en lur baselgia e l'inscripziun sin la platta-crap postada agradsì regorda mintga sora adina puspei al fundatur ed al pensum ch'el ha adossau ad ellas cun sia devisa che piarda mai si'actualitad:

*Quei che ei basegns dil temps,
quei ei la veglia da Diu!*

Litteratura:

Dr. P. Veit Gadiant OFM Cap.: «Der Caritasapostel Theodosius Florentini»
Rex-Verlag Luzern 1944

Walter Ludin: «Leben wie Franz von Assisi» Kurzbiographien von wegweisenden Franziskanern und Kapuzinern, Kanisius, Fribourg.